

Balázs Gabriella: MESE A ZENÉBEN

- Gondolatok a zenehallgatásról - 1.rész

A zene színesíti óvodai mindennapjainkat. Ebben az időszakban lehet kötetlenül, jókedvből énekelni, iskolai keretek között már más a helyzet. Akkor is élmény, de elveszti spontaneitását. Próbáljuk kihasználni az óvodás kor előnyeit, főleg ha azt is hozzáteesszük, hogy a zenei képességeket kb. hat éves korig lehet kialakítani, utána már csak formálni!

Kísérheti bármely tevékenységünket zene, jó móka például barkácsolás közben „nótázni”, vagy az udvaron dalos körjátékot játszani, de ezek mellett lehetőséget kell teremteni az elmélyült zenélésre is. Ide tartozik a komolyzene hallgatása is.

Általában komoly gondot okoz, hogy milyen zenehallgatási anyagot állítsunk össze a gyerekek részére. A legtöbb óvónő hosszú évek (évtizedek) óta ugyanazt hallgatja, így nem csoda, hogy a kezdeti lelkesedés helyét az unalom veszi át. Ne higgyük, hogy a gyerekek ezt nem veszik észre. Ami számunkra szürke, azt ők sem fogják élvezni. Tapasztalatom, hogy a saját kedvenceim mindig azonnal népszerűek, még akkor is, ha esetleg a módszertankönyvek szerint „túl komoly”, még nem nekik való. Persze ez nem jelenti azt, hogy csak Bachot lehetne hallgatni, de tényleg sok múlik a hozzáállásunkon.

Ha mi magunk komolyzene rajongók vagyunk, előbb-utóbb a csoportban is találunk lelkes zenehallgatókat. Egyáltalán nem törvényszerű, hogy csak az hallgat szívesen zenét, aki éneklésben vagy más zenei tevékenységben élen jár.

Számos esetben egy-egy introvertált gyerek, aki mások előtt nem szívesen produkálja magát, hosszú percekig elmerül a zenehallgatásban.

Melyek lehetnek a jelei a zenei figyelemnek?

- A gyerek érdekes zajokra (pl. ha különleges sziréna szólal meg kint) megáll, abbahagyja a játékot.
- Kísérletezik a saját hangjával, szívesen utánoz állat-, és egyéb hangokat.
- Ő maga is gyakran odamegy hangszerhez, egy-egy hangot addig hallgat a xilofonon vagy a zongorán, amíg az teljesen el nem hal.
- Beszéde is általában tiszta, jól érthető, pontosan ejti a hangzókat, a mondattagolása is világos.
- Hosszabb, koncentráltabb figyelemre képes
- Zenehallgatáskor ritmikusan mozog, a zenéhez igazodva
- Hallott dallamot pontosan, tisztán képes visszaadni: azonos magasságon, ritmussal, sőt, a legügyesebb gyerek hangszínünket is másolja
- Könnyen visszaemlékszik korábban hallott zenék részleteire
- Mindig az elsők között van, aki a zenehallgatást kéri

A zenehallgatást élménnyé kell tennünk, ez csak akkor lehetséges, ha magunk is találunk benne szépséget. Mi is ismerkedjünk folyamatosan olyan zeneművekkel, melyeket eddig nem vittünk be csoportba, vagy azért, mert túl nehéznek gondoltuk, vagy csak mostanában hallottuk.

Minél többet tudunk egy műről, annál hitelesebben és élményszerűbben tudjuk közvetíteni a gyerekek felé. Nem elég annyit ismernünk, amit nekik akarunk mondani. A legnagyobb művészet összesűríteni, számukra érthetővé tenni a zene csodáját, bepillantást engedni egy hatalmas birodalomba. Kodály mondta egyszer: „Senki nem lehet elég nagy ahhoz, hogy kicsiknek írjon zenét!” Én is így gondolom, hogy meg kell őket tisztelni, tudásunkat megérezik, s ösztönösen ők is vágyani fognak a magasabb szint elérésére. Ez tudományos tárgyakra is vonatkozik, hiszen ha pl. csillagászatban, fizikában sokat tudunk, azt is érzékelik, de zenei műveltségünkkel azonnal elvarázsolhatjuk a csoportot, hiszen hallható, élvezhető a „tudományunk”.

Hogyan lehet a zenehallgatást változatossá tenni? Semmiképpen nem javaslom a kicsiknél a magyarázat nélküli zenehallgatást, minél kisebbek, annál inkább igénylik a megbeszélést. Vannak persze olyan művek, idézetek, melyeket érdemes mindenféle magyarázkodás nélkül feltenni, esetleg háttérzeneként más tevékenységhez, de alapvetően ebben az életkorban még irányítani kell a figyelmüket.

Később, már nagyobb iskolás korokban maguktól is kezdenek majd rájönni, mi mindenre tudnak fülelni, de ehhez a kezdetekben gondosan átgondolt irányításra van szükség. Ha mi ismerünk többféle módszert, s ezeket változatosan tudjuk alkalmazni, a gyerekek mindig élvezettel és egyre inkább értő füllel fognak zenét hallgatni. Összegyűjtöttem néhány ötletet, amelyeket a kezdetekben,

még zenei képzettséggel nem rendelkező kicsiknél szoktam használni, hogyan lehet megközelíteni egy-egy ismeretlen művet.

1. A zene megszerettetéséhez jó ötlet olyan műveket válogatni, melyekhez ismerünk valamilyen történetet. Ha a gyerekek tudják, hogy a zene ehhez fog kapcsolódni, nyitottabb füllel figyelnek majd.

Elmesélhetjük pl. azt a vicces esetet, ami Haydn mesterrel történt meg. Haydn-t nagyon szerették kortársai. Sokat járt külföldön, főurak kastélyaiban muzsikált, pompás dísztermekben játszották a leghíresebb zenekarok a zeneszerző melódiáit. Londonban is rendszeresen fellépett, s arra lett figyelmes, hogy a közönség, akik szerették vidám és élénk zenéit, a lassú tételek alatt gyakran elbóbiskolnak. Ezért szokatlan tréfát eszelt ki. Egyik szimfóniájának lassú – Andante - tételében a legnyugodtabb, legcsöndesebb játék után az üstdob váratlanul óriási erővel szólal meg, így felriasztva a szunyókáló méltóságokat. A közönség jót derült ezen a zenei tréfán, ami Haydn papára (így szólították barátai és tanítványai az idősödő mestert) egyébként is nagyon jellemző volt. A mű eredetileg a „Suprise” (Meglepetés) melléknevet kapta, nálunk az Üstdob szimfónia elnevezés népszerű. Ha a gyerekekkel meghallgatjuk ezt a lassú tételt, bizonyára nem felejtik el sem a történetet, sem az üstdob jellegzetes hangját, főleg, ha láthatják a képét is, esetleg megismerkedhetnek más dobfajtákkal... Lekerülhetnek a polcra saját ritmushangszereink, összehasonlíthatjuk a hangjukat egymással, így máris kis hangszerismereti foglalkozás kerekedett a zenehallgatás

után. Amikor legközelebb már a gyerekek kérik (!) a zene újabb meghallgatását, szót ejthetünk a többi megjelenő hangszerről is...

2. Másik lehetőség zenés meséket keresni, ahol először a történettel ismertetjük meg a csoportot, s utána társítjuk hozzá a zenét.

Ilyen típusú zenét könnyű találni, a legtöbb zenei korszakban írtak zenével elmesélt történeteket. Elég csak az opera műfajára gondolni, ami nem egyszer híres színdarabok szövegkönyvéből készült. Persze ezek többsége nem gyerekeknek íródott, de vannak kimondottan nekik szólóak is.

Talán a legnépszerűbb a Varázsfuvola Mozarttól. Úgy tapasztaltam, hogy ez a mű minden kisgyereket elvarázsol. Már a mese önmagában nagyon izgalmas, szerepel benne sárkány, angyali gyermekek, Papageno, a bolondos madárember, a daliás Tamino herceg és párja, Pamina, Monostatos, a szerencsen, Sarastro, a legbölcsebb főpap, és a mesék elmaradhatatlan gonosz szereplője, az éj királynője és az ő gyönyörű, csábító udvarhölgyei. A fordulatos történet a klasszikus mesék megszokott elemeiből építkezik. Mozart korában a keleti történetek roppant divatosak voltak, s szerencsére ez a remek zene is megszületett, azóta is világszerte hallgatják örömmel kicsik és nagyok egyaránt.

A mese, amiből a daljáték íródott- Emanuel Schikaneder szövegkönyve -, kicsit hosszabb, a színpadon a történet eleje nem derül ki, ezt jó, ha mi elmeséljük, hiszen enélkül nem lehet érteni néhány dolgot. A történetet Tótfalusi István

írta le Operamesék című gyűjteményében. Az ebből vett idézetekkel megismertethetjük a cselekményt, s miután ezt már tudják a gyerekek, a zenét is hozzátársíthatjuk.

Messze, messze Napkeleten élt egyszer egy bölcs és igazságos király. Birtokában volt a varázsserejű napkör, és mert a király a bűvös erőt mindig népe javára használta, az egész országra boldogságot sugárzott. Felesége, a királynő híres volt szépségéről, de kemény szívében gőg és nagyravágyás lakozott. Történt egyszer, hogy egy nagy vadászat alkalmával a király eltévedt, s egy hatalmas, ezeréves tölgy lombja alatt talált menedéket. A tölgy egyik ágából vadászkesével fuvolát faragott a király, és amint belefűjt, csodák csodája! Egyszeriben otthon találta magát palotája tróntermében, szeretett leánykája, Pamina oldalán. Igen, varázshatalma volt a fuvolának. Mindenki boldogabb és jobb lett a varázsfuvola hangjaitól, csak a királynő szívében nem fogott a bűvös erő.

Telt-múlt az idő, a jó király érezte, hogy földi útja végéhez ér, magához kérette Sarastrót, a legbölcsebb főpapot, s így szólt hozzá:

-A napkört rád szeretném bízni, védje a ti szentélyeteket. És legfőbb kincsemet, tisztaszívű leányomat is szeretném megmenteni anyja káros közelségétől, nehogy megmérgezze a lelkét hiúságával és féktelen nagyravágyásával. A te gondjaidra bízom Paminát, neveld te őt tovább a bölcsesség és szeretet nevében.

Alig hunyta le szemét a jó király, elszabadultak a gonoszság erői a birodalomban. A királynő hadsereget küldött a szent ligetre, de katonái megszágyenülten kullogtak vissza.

Eddig tartott a mese „bevezetője”, amit fontos ismerni, de az opera csak most kezdődik.

Tamino herceg vadászott az erdőben, amikor egy kígyó (sárkány) megtámadta, s ő ájultan a földre zuhant. Három hölgy lépett elő a fák közül, s dárdájukat a kígyóba döfték. Mire Tamino magához tért, a hölgyek eltűntek, s egy tollas ruhájú, vidám képű fickót látott maga előtt, aki azt állította, ő ölte meg a félelmetes fenevadat. Ő Papageno, a madarász.

Papageno vidám figura, már az első megjelenésekor érezhető a zenéből is. Jellegzetes hangszere a pánsíp, amit bemutatathatunk a gyerekeknek. Nehéz megszólaltatni, próbálgatni kell, de a hangzás megéri a fáradságot. Hasonló módon lehet megfújni sörösüveg száját is, ha víz is van benne, más-más magasságra hangolt üvegekkel „zenekart” alakíthatunk.

A 3 hölgyet és Papagenót követi személyesen az éj királynője.

Tamino herceg -szólt behízelgő hangon-, egy megtört szívű anya szól hozzád. Életem egyetlen vigaszát, szeretett Pamina lányomat elrabolta tőlem egy gonosz varázsló.

Az éj királynőjét a legmagasabb női hangra, koloratúr szopránra komponálta Mozart. Ebben az áriában még semmi jele a gonoszságnak, gyönyörű sima dallamvonalat hallhatunk, melytől a herceg is ellágyul.

Megígéri, hogy kiszabadítja Paminát, az elvetemült Sarastro birodalmából. A királynő átnyújtja a varázsfuvolát, ami segít minden bajban, s ezután köddé válik. Papageno lesz Tamino herceg segítőtársa, ő is kap egy bűvös erejű hangszert, egy csengettyűt. Eleinte húzódozik, dehogy akarja ő magát bármilyen veszélynek kitenni, ám végül az

ígéret, hogy talál magának párt, meggyőzi. A két ifjú más segítséget is kap: három égi gyermek, akik jó tanácsokkal látják el őket a próbák során.

A két vándor felkerekedett, s fárasztó bolyongás után megérkeztek. Ami még senkinek sem sikerült: akadálytalanul átlépheték Sarastro kis birodalmának határát. Mert a főpap, mindent látott és mindent tudott.

Sarastro az istenekhez fohászkodik méltóságteljes áriájában.

Hangmagasságát tekintve ő a másik véglet, a létező legmélyebb hangon, basszus szólamban énekel.

„Ó, Ízisz és Ozirisz járjon
Bölcs szellemed e vár előtt
Hogy a veszéllyel szembeszálljon,
Adjatok néki erőt!
Sikerrel járjon majd a próba,
Ha ma az út halálos volna,
Bátrak jutalma nekik jár,
Fogadd be őket, égi pár!”

Ezt követően megismerkedünk Paminával, aki éppen szökni próbált a birodalomból. Egyre jobban hiányzott édesanyja, Sarastro azonban nem engedte hozzá. Okát nem adta a tilalomnak, sőt egy szerencsen szolgával, Monostatossal őriztette a lányt, aki titokban Pamina szerelmére áhítozott.

Most is épp berontott a gonosz szolga, hogy kitöltse rajta mérgét. A leány ijedtében ájultan zuhant ágyára, de ebben a pillanatban belépett Papageno. A szerencsen megijedt a tollruhás fickótól, s az ajtón hanyatt-homlok kirohant. A

vidám madarász az ájult leányt meglátva elővette a képet.
– Akármilyen legyek, ha ez nem az éj királynőjének lánya.

Sípjával hívja Tamino herceget, ám helyette Monostatos karjaiba fut a két menekülő fiatal, aki éktelen haragra gerjed. A leleményes Papagenónak azonban eszébe jutott a bűvös csengettyű, melyen játszani kezdett, mire a szerencsés és a többi szolga vidám táncra perdült. Találkoznak Sarastróval, s Pamina sírva kéri, bocsásson meg neki a szökésért. Tamino is megérkezik, végre a két fiatal megpillanthatja egymást:

- Te vagy hát, akit kerestelek! – kiáltott Tamino
- Te vagy hát, akit vártam! – rebegte Pamina

Ám alighogy egymásra találtak, újra el kellett válniuk. Most következtek a próbatételek Taminonak és Papagenonak. Az első a hallgatás: senkivel nem állhatnak szóba. Ekkor a három hölgy jelenik meg. Tamino nem szól hozzájuk, de Papageno fecseg, hiába figyelmezteti a herceg. Semmi nem érdekli, csak szomjúságról panaszkodik. Ekkor váratlanul öreg anyóka jelenik meg, kezében egy korsó vízzel. Szóba elegyednek, s kiderül, a nénike kedvesét Papagenonak hívják. A madárember elhűl, s tovább faggatná az anyót, de az eltűnik.

Pamina lép a színre, aki nem érti, szerelme miért nem szól hozzá. Az opera legszomorúbb áriáját énekli:

„Ó, miért jött, ha máris eltűnt?
Álom volt a játszói fény!
Merre tűnt a boldog óra?
Már csak árnyát látom én.

Zokogva elfutott szobájába, ahol anyja várta. Pamina elfelejtette bánatát, s megölelte édesanyját. Ám szeretet helyett gonosz fény csillant a királynő szemében. Arra utasítja Paminát, ölje meg gyűlölt ellenségét, Sarastrot, s átnyújt egy tört a halálra rémült leánynak.

Most már a zene is jelzi, milyen gonoszság van a szívében. Az ária szövege is magáért beszél:

„Pokoli lánggal ég a bosszú bennem
Zord bosszú vágya árad rajtam át,
Bosszuld meg őt!
Sarastrot átkom sújtsa!

A zene óriási ugrásokkal, zaklatott zenekari kísérettel jeleníti meg a felfokozott érzelmeket, a túlcsendülő bosszúvágyat, amit a királynő nem tud, és nem is akar többé elrejtteni. A magas hangokon ugrálva, szinte sikítva utasítja a lányt a szörnyű tett elkövetésére. A vonósok felalá cikáznak, az opera legsötétebb jelenete ez.

Érdeemes elbeszélgetni erről a részről. A gyerekek fantáziája beindul, ha megkérdezzük, hogyan rendeznék meg színpadon az éj királynőjének figuráját. Milyen énekesnőt keresnének? Milyen ruhát adnának rá? Le is lehet rajzolni, ki hogyan képzei el a gonosz anyát. Ez a játék használható a többi szereplővel is, akár szereposztásban eljátszható a mese, amihez jelmezeket készíthetünk, díszletekkel...

Sarastro kerül elő, aki tudott az éj királynőjének álnok tervéről. Pamina könyörög, ne büntesse meg szívtelen anyját. Sarastro ismét a bölcsesség és megbocsátás nevében énekel:

„Itt megtisztul a lélek
E csarnok mélye szent
Mert tiszta itt a lélek,
És szűzi itt a csend.
És boldog, kit baráti szív
E helyre védve, áldva hív
E helyre áldva hív!”

A következő próbákat Pamina és Tamino herceg már együtt állja ki: A tűz és víz próbáit. Ezekben is segít a varázshatalmú fuvolájuk.

Papageno nem járt sikerrel a próbákon, nem lesz soha avatott. Egyedül búslakodik. Nem vágyna ő a magas erkölcsi elvárásoknak megfelelni. Hogy mi kellene neki? Jó kedvre derül egy kis bortól, s így énekel:

„Egy tűzről pattant lányka
ki hetyke, fürge, friss
Vagy bánná azt a kánya
Ha asszony volna is”

Megjelenik a vizet hozó banya, leveti gönceit, s kiderül, hogy az ifjú Papagena az. Boldogan lennének egymáséi Papagenoval, de megjelenik egy fáklyás pap, és elszakítja őket egymástól. Most adta csak búra a fejét a máskor vidám Papageno, olyannyira, hogy a papok szíve végül is megesik rajta, visszaadják kedvesét. Ekkor nagy boldogságukban duettet énekelnek. Elakad szavuk, ahogy egymást szólítgatják:

„-Pa-Pa-Pa-Pa-Papageno!
-Pa-Pa-Pa-Pa-Papagena!
Légy a párom édes lelkem

Légy a szívem drága gyöngye.
Ó, be jó lesz, ó beszép!
Ránk az ég az áldást szórja
És a házra száll a gólya
Hogy hozzon nekünk kisbabát!”

Bűbájos zene, az összes gyerek kedvence!

Véget ér a mese, minden jóra fordul. A szerelmesek egymáséi lesznek, a papság magasztos himnuszt énekel, s Sarastro Tamino herceg és Pamina homlokára tette az avatottak koszorúját. Dicséret zeng ajkáról:

„A bátor ma győzött, elnyerte ezért
A szépségnek, észnek kijáró babért!”